

Bilag 1: Tre forskellige traditioner inden for økonomi, og deres måde at forholde sig til miljø- og klimaspørgsmål på.

Perspektiv 1: Mainstream miljøøkonomi – sæt en pris på forurening

Miljøøkonomi er det felt inden for den dominerende tilgang til økonomi, som beskæftiger sig med miljø- og klimaspørgsmål. Ofte tager miljøøkonomer udgangspunkt i såkaldte markedsfejl og eksternaliteter, som medfører u hensigtsmæssig forurening (se boks 1).

BOKS 1: Eksternaliteter og markedsfejl

En eksternalitet er et begreb, der beskriver hvordan et fænomen (aktivitet) påvirker andre (eller andet) end dem, der er direkte involverede. Denne påvirkning kan både være positiv og negativ. Udledning af drivhusgasser og anden forurening er negative eksternaliteter, fordi de skader andre. Et eksempel er når fodgængere bliver påvirket af, at biler larmer og oser. Dette er en lokal negativ eksternalitet. Et andet eksempel er når en cementfabrik udleder CO₂ og det påvirker hele klimaet og ikke bare den, som køber cement. Fordi det påvirker folk i hele verden, er drivhusgasudledninger en global eksternalitet.

Når eksternaliteter fører til for meget forurening og for mange drivhusgasudledninger, kalder miljøøkonomer det en markedsfejl. En markedsfejl er når markedsmekanismer fører til situationer, som ikke er gode samfundsøkonomisk set og regulering derfor er nødvendig.

For at begrænse forurenende aktivitet foreslår miljøøkonomer at indregne forureningen i markedet – forurening skal have en pris! Det kan eksempelvis ske ved at beskatte adfærd, som skader andre, eller ved at skabe et marked, så virksomheder skal købe rettigheden til at udlede drivhusgasser i form af kvoter. I et bredt perspektiv handler det om at sætte en pris miljøet på lige fod med andre ”goder”, så vi kan tage højde det for det, når vi tager beslutninger – både i supermarkedet og i folketinget. Det vil sige at en af miljøøkonomernes centrale opgaver er at finde frem til hvilken pris, der bedst reflekterer den skade, en negativ eksternalitet medfører. Hvis vi kender prisen, siger miljøøkonomer, at det er nemmere at tage de mest omkostningseffektive eller billige beslutninger.

Hvis Danmark skal leve op til klimaloven mener miljøøkonomer, at det er afgørende, at det bliver så billigt eller omkostningseffektivt som muligt. Derfor vil mange gerne have en skat på drivhusgasser. Den skal være ens for alle på tværs af sektorer og forskellige drivhusgasser, for så mener miljøøkonomer, at man indfører de billigste løsninger. Faktisk ser flere helst, at en sådan skat gjaldt over hele verden, så man ikke gør noget i Danmark, hvis man kunne gøre det billigere et andet sted.

Refleksionsspørgsmål

- Kan du komme på et eksempel på en negativ eller positiv eksternalitet, som rammer dig?
- Hvorfor er det vigtigt at beskutte forurening?
- Hvordan ville det ændre Danmarks økonomiske velstand, hvis man regnede miljøpåvirkning såsom luftforurening og forurening af grundvandet med?

Nøgleanalyser for en miljøøkonom:

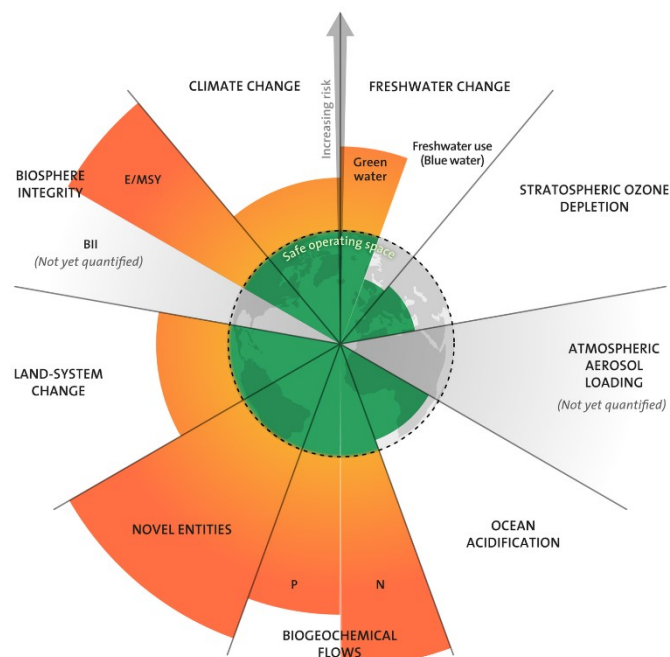
- Den samfundsmæssige betydning af eksternaliteter målt i kroner
- Samfundsøkonomiske opgørelser af miljøtjenester og ”miljøgoder”
- Renten for samfundsøkonomiske investeringer

Perspektiv 2: Økologisk økonomi – sæt grænser for forurening og fordel ressourcer lige

Økologisk økonomi tager udgangspunkt i, at økonomien er en del af et større økologisk system, og er forskellige fra miljøøkonomi. Økologiske økonomer er opmærksomme på mængden af energi og materialer, som bliver anvendt og omdannet i økonomien, og de konsekvenser det har for Jorden og dens økosystemer. Derfor er planetære grænser centrale (se boks 2). Sådanne grænser sætter maksimum for miljø- og klimabelastningen i form af eksempelvis en grænse for koncentrationen af CO₂ i atmosfæren, et maksimum for plastikforurening samt et loft for udledninger af kvælstof og fosfor.

BOKS 2: Planetære grænser

De planetære grænser er en rammeforståelse for påvirkning Jorden fastsat af forskere inden for såkaldt jordsystemsvidenskab (se boksfigur). Grænserne fastsætter en ”sikker zone” for menneskeheden ved at tage højde for globale biofysiske dynamikker. Der er ni grænser i alt (ændringer i landsystemer, kemisk forurening, m.m.) hvoraf to er særligt vigtige, nemlig klimaforandringerne og biodiversitet. Hvis disse overskrides tilstrækkeligt, kan det lede til et skift i jordens tilstand, som ikke kan gøres om⁷. De andre syv grænser er med til at forøge risikoen forbundet med de to hovedgrænser⁸. Jordens tilstand vurderes i relation til den mellemistid, vi befinder os i, som kaldes holocæn og som startede for omkring 11,700 år siden⁸. I denne periode har jordens klima- og miljøsystemer nemlig været meget stabile. Jordsystemforskerne påpeger, at mange planetære grænser er overskredet, og at handling som kan ændre på dette, derfor er absolut nødvendig⁷.

Kilde: [Azote for Stockholm Resilience Centre, based on analysis in Wang-Erlandsson et al 2022](#)

De planetære grænser betyder ifølge økologiske økonomer at der bør sættes absolutte grænser for menneskelig produktion og forbrug. Fordi alle ret til et godt liv, betyder det, at bæredygtighed kræver en mere lige fordeling af ressourcerne. For at der skal være plads til alle, skal verdens rigeste begrænses i deres forbrug, samtidig med verdens fattigste skal have bedre materielle vilkår. Økologiske økonomer er generelt skeptiske over for såkaldte 'teknofix', men vedkender også, at teknologiske fremskridt vigtige, så længe vi forstår deres begrænsninger. Økologiske økonomer mener, at det er bedre at styre direkte efter fælles mål for planetære grænser end at gøre det indirekte ved at opgøre naturen i pengeværdier og er ofte kritiske over for miljøøkonomernes opgørelser.

I forhold til klimaloven synes økologiske økonomer derfor det er klogt at sætte absolutte reduktionsmål – de skal bare være ambitiøse nok og tage hensyn til klimaretfærdighed. Økologiske økonomer er åbne for hvordan man skal nå klimamålene, så længe man holder sig inden for planetære grænser ved at fordele ressourcerne mere lige eksempelvis – hvad enten det er gennem skat på drivhusgasser eller et loft for maksimal indkomst.

Refleksionsspørgsmål

- Tænk over en typisk eller gennemsnitlig dag. Hvornår og hvordan anvender du energi og materialer til at indfri dine behov? Du kan evt. opgøre dit eget CO₂-fodaftryk:
<https://footprint.wwf.org.uk/#/>
- Hvad skulle der til materielt, for at du ville kunne leve et godt liv?
- Kan det lade sig gøre at leve et godt liv inden for planetære grænser i vores nuværende samfund? Hvorfor/hvorfor ikke?

Nøgleanalyser for en økologisk økonom:

- Økologiske grænser på globalt, nationalt og regionalt niveau
- Biofysiske opgørelse såsom materialeforbrug, vandfodaftryk, forbrug af landareal osv.
- Ulighed i energiforbrug og klimaaftryk (omkring 40% af verdens udledninger kan eksempelvis henføres til de 10% rigeste ⁹).

Perspektiv 3: Feministisk økonomi – forstå vigtigheden af reproduktivt arbejde og naturens omsorg for mennesker

Feministisk økonomi arbejder med økonomiske relationer fra et omsorgsperspektiv – både i forhold til natur og mennesker. Et helt centralt begreb er reproduktion. Her tænkes på de aktiviteter og processer, som er nødvendige for at samfundet kan reproducere sig selv. Det inkluderer både biologisk reproduktion i form af graviditet og fødsel, sociale aspekter som opdragelse og menneskelige nærvær og relationer samt naturlige processer såsom fotosyntese. Alle disse er nødvendige for et fungerende

samfund, og som i høj grad foretages af kvinder. Feministiske økonomer påpeger, at reproduktivt arbejde er enormt vigtige for økonomien – uden mennesker intet arbejde og uden bestøvning ingen mad. Kritikken går på, at reproduktivt arbejde ikke tæller som en del af økonomi i traditionel forstand. Det betyder, at det nedprioriteres og overses. Feministiske økonomer argumenterer for, at økonomi skal tænkes som forsyning – hvad der skal til for at varetage menneskelige behov og hjælpe til at skabe gode liv. På den måde inkluderes aktivitet, som ikke tælles med i økonomien i nationalregnskabet, hvad enten det er i hjemmet, i foreninger og bevægelser eller på arbejdspladsen.

For feministiske økonomer kræver grøn omstilling, at vi forstår værdien af reproduktivt arbejde og tager højde for det i planlægning og i politik. En reorganisering af økonomien skal ske med henblik på omsorg for mennesker og natur. Det er derfor ikke nok eksempelvis at sætte en pris på drivhusgasudledninger. Man skal også omfordele ressourcer for at understøtte omsorgsarbejde gennem investeringer i velfærd, rette fokus mod fælles og offentlige løsninger, og være opmærksom på ulighed og uretfærdighed. Det kræver, at man først og fremmest organiserer samfundet efter sociale hensyn.

Feministiske økonomer er ofte enige med økologiske økonomer med hensyn til politik og således også i relation til klimaloven. De tager dog udgangspunkt i reproduktion og ikke materiale- og energistrømme. Feministiske økonomer vil lægge i relation til økologiske kriser eksempelvis vægt på, at mennesker som yder ”omsorg” for planeten ofte er marginaliserede. For feministiske økonomer hænger kampen klimaretfærdighed sammen med andre former for retfærdighed såsom retfærdighed på tværs af køn. Man skal derfor gå langt for at sikre en mere retfærdig klimapolitik.

Refleksionsspørgsmål

- Hvem er du afhængig af i dit liv og hvorfor? (tip: forestil dig du skal holde en takketale til dem, som har gjort at du er den, du er blevet til i dag – hvem ville du nævne og hvorfor?)
- Hvordan hænger dit svar på første spørgsmål sammen med social reproduktion?
- Kan du komme på eksempler på frivilligt arbejde, som er vigtig for klimapolitik? Hvad ville der ske, hvis det ikke blev lavet?

Nøgleanalyser for en feministisk økonom:

- Opgørelser af timeforbrug til forskellige aktiviteter (herunder arbejde i hjemmet)
- Mængden af arbejde foretaget af naturen og af mennesker uden betaling
- Opgørelse af konsekvenser af politiske tiltag på tværs af køn